

УВОДНА РЕЧ

ИСТОРИЈСКА МИСАО У 21. ВЕКУ – ИЗМЕЋУ ФРАГМЕНТАЦИЈЕ И ВЕЛИКИХ ПРИПОВЕСТИ

Једну од истакнутих одлика савременог историјског мишљења представља плурализам крајње различитих теоријско–методолошких усмерења који су се, на таласу „језичког преокрета” и растућег неповерења према „великим приповестима” конституисали током претходне четири деценије. Оно што је, ипак, заједничко свим овим правцима тзв. нове „нове историје” јесте изразито настојање да се превазиђу ограничења традиционалне историографије усмерене на реконструкцију појава и догађаја готово искључиво из домена уско схваћене политичке историје (*histoire événementielle*). Одатле, друго карактеристично обележје „нових перспектива у писању историје” (Питер Берк – *Peter Burke*) представља интердисциплинарност и трансдисциплинарност, тј. упућеност на сарадњу са читавим низом друштвених и хуманистичких дисциплина.

Динамичан развој који је обележио глобалне токове историјског мишљења током претходних деценија доживео је, међутим, врло скромну рецепцију унутар српске историографије, док је у појединим случајевима она готово у потпуности изостала. Ово посебно будући да теоријско–методолошка питања историјске науке, као вид метаисторијских разматрања и стручне ауторефлексије, још увек представљају изразиту белину у савременој српској историографији. Наиме, у њој је све до данас изостало систематско изучавање историје историографије као и савременог историјског мишљења. У прилог овог суда сликовито говори и чињеница да након неколицине „округлих столова” – на којима су, у организацији Трећег програма Радио-Београда, поједине значајне проблеме научне историографије (као што су *историографија и њени методи* (1970), *историја и друге науке* (1971), *функције историјске свесћи* (1972), *историја и савремено друштво* (1977), те *савременост као предмет историје* (1980)) елаборирали неки од најистакнутијих тадашњих српских и југословенских историчара – током наредних деценија нису уследила слична настојања. Наиме, још почетком седамдесетих година 20. века Андреј Митровић је упозорио на околност да истраживање теорије и методологије историјске науке „не прелази лична искуства” и да оно „остаје у сфери приватног”. Митровићева оцена – упркос ванредно снажном и резултатима богатом развоју историографије током претходних деценија – није, међутим, изгубила на актуелности ни након пола столећа. Ово посебно будући да је

истраживање теоријско–методолошких питања историјске науке и даље првенствено везано за лична интересовања појединих историчара и њихова настојања да се упознају са савременим правцима у историјским мишљењу и да их, колико је то могуће, примене у властитим истраживањима. Међутим, упркос вредним појединачним прегнућима, бројни „преокрети” који су, у међувремену, наступили у историјском мишљењу практично су остали без значајнијег утицаја на главни ток српске историографије у којој и данас, великим делом, преовлађује традиционалистичка парадигма политичке историје. Осим тога, усредсређеност на утврђивање нових чињеница на рачун теоријског развоја историјске науке условила је да бројна важна питања која се тичу историјске епистемологије, особене природе историјских знања, различитих врста историјских приповести и њихове улоге у савременим друштвима остану посве занемарена. Ово пак, поред осталог, води и ка маргинализацији историографије унутар корпуса хуманистичких и друштвенонаучних дисциплина.

Имајући у виду поменуте чињенице, намера темата *Историјска мисао у 21. веку – између фрагментације и великих приповести* је да се њиме макар делимично попуни еклатантна празнина у постојећој литератури на српском језику, да се изнова покрене аргументовани дијалог о неким од најутицајнијих савремених историографских праваца те да се, на тај начин, „одшкрину врата” и за њихову потенцијалну рецепцију не само унутар српске историографије већ и осталих сродних хуманистичких дисциплина. Окупљајући ауторе различите генерацијске припадности који се разликују како по својим интелектуалним афинитетима тако и по својим истраживачким интересовањима, темат садржи шест радова посвећених појединим утицајним правцима у савременом историјском мишљењу. Најопштијим теоријским питањима савремене историографије бави се Зринка Блажевић – она у своје раду расправља о могућностима које историјској науци пружа концепт тзв. метамодернизма. Полазећи од свеобухватне кризе разних парадигми које су обележиле друштвене и хуманистичке науке током претходних пола столећа, ауторка, као могућност за превладавање кризе, предлаже парадигму метамодернизма који би тежиште поставио на етичка и аксиолошка питања и производњу практичног и примењивог знања. На тај начин би метамодернизам, као нова „велика приповест”, омогућио једну врсту синтезе иначе изразито фрагментисаног научног знања. Разматрајући потенцијале које ова нова „епистема” пружа научној историографији, ауторка, свесна њене „пословичне склоности традиционализму и епистемолошке инертности”, истиче, пре свега, концепт „отеловљења” (*embodiment*) као основе за нову дефиницију историјског актера те интердисциплинарну сарадњу историографије са природним и биомедицинским наукама, посебно у истраживању тема као што су историја тела и емоција.

Преосталих пет прилога усредсређени су пак на неке од утицајних праваца у савременој историографији. Петар Ђурчић у своје раду пружа језгровит и садржајан приказ настанка светске и глобалне историје, двеју сродних, али ипак

у неколико различитих дисциплина које су током минуле три деценије, и саме непосредно подстакнуте процесом глобализације и стварањем „умреженог друштва” (Мануел Кастелс – *Manuel Castells*), доживеле невероватно снажан успон у великим светским историографијама. Поменуто промене утицале су и на реконцептуализацију једне од најтрадиционалнијих историјских дисциплина, историју дипломатије. Управо овом питању – „новој историји међународних односа” – посвећен је рад Вукашина Марића. Његово тежиште је на особеним теоријско–методолошким обележјима савремене историје међународних односа која, за разлику од традиционалне дипломатске историје, у предмет својих истраживања укључује читав низ различитих друштвених, економских и идејних (идеолошких) чинилаца. При томе, Марић у своју анализу укључује и утицај „културолошког преокрета” на савремену теорију и праксу историје међународних односа закључујући да ову дисциплину данас одликује ванредна тематска разуђеност и израита интердисциплинарност. Историји идеја и интелектуалној историји, двома сродним дисциплинама које су дуго времена биле „пасторчад” историографије, посвећен је рад Михаела Антоловића. Маргинализоване у великим историографијама током седамдесетих и осамдесетих година 20. века услед снажног успона прво друштвене а затим „нове културне историје”, обе дисциплине су доживеле велики повратак у новом миленијуму и данас представљају упадљиво трансдисциплинарно и иновативно подручје историјског истраживања. Растућем присуству историјских садржаја у јавном дискурсу и новим дисциплинама историјске науке које настоје да то присуство артикулишу са становишта научне рационалности посвећен је рад Бранимира Јанковића „о јавној и примењеној историји”. Дуго занемарена од стране академских кругова, јавна историја је, са информатичком револуцијом и појавом, у међувремену, свеprisутних дигиталних медија, постала ванредно важан чинилац у формирању колективних историјских представа. Својеврсни историографски одговор на ову појаву представљало је етаблирање јавне историје као академске дисциплине и тзв. примењене историје као вида практичне „употребе” историје. Скицирајући настанак и развој ових дисциплина, Јанковић је указао на њихове будуће перспективе као и инхерентна ограничења. Напослетку, Вукашин Зорић у своме прилогу расправља о односу историје и памћења, односно, о студијама сећања и памћења – подручју истраживања које је током минулих деценија доживела изузетно снажан развој што чини оправданим да се говори о својеврсном *memory boom*-у. Приказавши најважније теоријске доприносе утемељењу студија сећања, Зорић је назначио и утицај глобализације и, нарочито, дигиталних медија на конституисање нових облика колективног памћења.

С обзиром на мноштво усмерења која одликују савремену историографију, сасвим је извесно да је садржај темата под називом *Историјска мисао у 21. веку – између фрајменџације и великих пријовессти* могао да буде и другачији. Наиме, он не садржи прилоге о неким од врло атрактивних новијих историографских праваца попут дигиталне историје, историје знања, историје читања, историје

тела, емоција и сексуалности, или пак историје природне средине па чак и неуро-историје. Међутим, несумњиво је да он и у овом облику пружа теоријски утемељен, прегледан и систематичан увид у неке од најутицајнијих праваца у савременој историографији и као такав, осим што даје неопходна обавештења, представља више него солидно полазиште за даља истраживања. Напоследку, оно што је заједничко свим ауторима у овом тематском броју јесте јасна свест о томе да теоријска и, уопште, дисциплинарна саморефлексиивност представља неопходан предуслов за развој историографије и њено позиционирање како унутар корпуса других научних дисциплина тако и у унутар друштва у којима делује. Ово је утолико значајније с обзиром на то да се историографија, попут других хуманистичких дисциплина, суочава са широко распрострањеним оспоравањем сврхе свога постојања, будући да се историјска знања (као и хуманистичка знања у целини) све више процењују са становишта њихове корисности, непосредне примењивости и економске профитабилности. У таквим друштвеним околностима чини се да историографска саморефлексиивност постаје значајнија но икада пре, те у том смислу, поред осталог, треба разумети и прилоге садржане у овом темату.

На самој крају, желимо да се захвалимо уредништву часописа *Култура* на спремности да објави овај тематски број и да на тај начин да свој прилог покретању расправе о томе шта је данас историографија, каква је њена улога у савременом глобализованом и „умреженом друштву” и какве су њене будуће перспективе.

Hoc est in votis.

Проф. др Михаел Антоловић
Универзитет у Новом Саду, Педагошки факултет у Сомбору